

There are no translations available.

Дар бораи муаллиф: Олга Евгеньевна Митрофаненкова - номзади илмҳои таърих, ходими хурди илмӣ Институти шарқшиносии Академияи илмҳои Россия. Мавод як қисме аз матни барои маҷмӯаи мақолаҳо омодашуда мебошад.

Бо вучуди он ки соли 2001 дар натиҷаи амалиёти зиддитеррористии «Озодии шикастнопазир» ҳаракати Толибон (мамнӯъ дар Россия) қариб пурра торумор шуда буд, вале моҳи августи соли 2021 онҳо тавонистанд дубора дар Афғонистон ба сари қудрат баргарданд. Албатта, дар бозгашташон сарчашмаҳои маблағгузорӣ нақши муҳим бозиданд ва ба онҳо на танҳо барои барқарор шудан, балки дубора ба даст овардани нуфуз ва назорати кишвар мусоидат карданд.

Соли 2001 пас аз ӯруди нерӯҳои ҳориҷӣ бо сарвари ИМА ба ҳоки Афғонистон, ҳаракати Толибон аз сари қудрат дур карда шуда, қисми зиёди ин ғурӯҳ дар Покистон паноҳ бурданд. Дар ин давра, Толибон барои барқарор кардани қудрати худ ба захираҳои молиявӣ ниёз доштанд.

Вазифаҳои асосии Толибон дар аввали солҳои 2000-ум мустаҳкам кардани нерӯҳо ва инчунин барқароридани мавқеи қаблӣ худ дар Афғонистон буд.

Тадриҷан пас аз соли 2001, толибони боқимонда дубора аз нав ба ғурӯҳ-ғурӯҳкунӣ ва барқароршавӣ даст заданд. Бино ба гузоришҳо, роҳбари руҳонии ҳаракат мулло Умар бо муовинони худ тамос гирифта, ба онҳо дастур додааст, ки ҷангиёни ҳудро ташкил кунанд, даъватшавандагонро аз мадрасаҳои Покистон бигиранд, махфигоҳи силоҳ пайдо намоянд ва маблағ ҷамъ созанд. Қочоқчиёни маводи муҳаддир аз аввалинҳо шуда, барои толибон маблағ ҷудо карданд.

Тибқи баъзе арзёбиҳо, даромад аз маводи муҳаддир метавонад аз 20 то 40% тамоми даромади толибонро дар миёнаи солҳои 2001 ва 2014 ташкил диҳад. Тичорати маводи муҳаддир ба як сарчашмаи сардариомад табдил ёфт, ки ба огози барқарорсозии Толибон пас аз дур кардани ҳаракат аз сари қудрат дар соли 2001 мусоидат кард.

Бо вучуди он ки соли 2003 толибон ханӯз нерухи худро (инчунин нуфузи худро дар Афғонистон) пурра барқарор накарда, хуб муташаккил набуданд, тавонистанд назорати истехсоли маводи муҳаддирро дар як қатор минтақаҳои ҷануби кишвар ба роҳ монанд. Дар ин давра аз ҳисоби даромади молиявӣ аз савдои маводи муҳаддир «Шуро-и-Кветта» (мақоми асосии харбӣ-сиёсии толибон, ки дар қаламрави Покистон фаъолият мекард) тавонист назоратро аз болои толибон, ки суғусту буд, ташкил кунад.

Сарчашмаи дигари молиявӣ, ба ғайр аз тичорати маводи муҳаддир, даромади андоз аз деҳқонон буд. Солҳои 2000-ум толибон пинҳонӣ андозҳои афюнро аз деҳқонон дар қаламравҳои тахти назорати худ ҷамъоварӣ мекарданд. Онҳо ханӯз солҳои 1990-ум ба ҷунин ҷамъовариҳои андоз шурӯъ карда буданд. Дар минтақасе, ки қувваи ошқорои бартаридошта вучуд надошт, давра ба давра байни фармондеҳони толибон, гурӯҳҳои ҷиноӣ ва мансабдорон бархӯрдҳо ба амал меомаданд, ки онҳо низ аз тичорати маводи муҳаддир даромади ғайриқонуний ба даст меоварданд. Дар ин давра байни қувваҳои гуногун барои назорати тичорати маводи муҳаддир рақобати шадид сурат гирифт. Маркази ягонае набуд, ки истехсоли маводи муҳаддирро дар кишвар қомилан дар дасти худ нигоҳ дорад. Дар нақбати худ, вазъӣ қунунӣ ҳам ба ноором шудани вазъ дар минтақаҳои алоҳидаи Афғонистон ва ҳам ба қаст шудани нуфузи ҳокимияти марказӣ мусоидат кард.

Барои ба даст овардани даромади устувор аз маводи муҳаддир, толибон ҳамчун ҳимоятгари деҳқонони парваришгари кӯкнори афюн баромад карданд. Ҷамъовариҳои анъанавии даромади маводи муҳаддир дар солҳои 2000-ум ба таври зерин ба назар мерасид (тавре ки қаблан қайд карда шуд, нақшаи ҷамъовариҳои андоз аз деҳқонон аз солҳои 1990-ум бетағйир боқӣ мондааст):

1) Фармондеҳони Толибон аз деҳқонони парваришгари кӯкнор андози «ушр» ҷамъоварӣ мекарданд, ки ба 10% арзиши зироат баробар буд;

2) Барои зиёд кардани даромади худ, ҷангиёни толибон аксар вақт дар майдонҳои кишти кӯкнор дар вақти гуноҷини ҳосил қор мекарданд (аз тамоми раванди истехсоли маводи муҳаддир, ҷамъовариҳои афюни ҳам сардариомад ва инчунин меҳнатталаб аст);

3) Точирони хурде, ки афюни хомро аз дехконон меҳариданд, низ ба толибон андоз месупориданд. Ба ғайр аз ин, ронандагоне, ки ба интиколи маводи муҳаддир машғул буданд, ба толибон барои ҳар кило афюни хом ё маводи муҳаддири тайёре, ки аз Афғонистон кочок мекардид, тарифи транзитӣ пардохт мекарданд;

4) Толибон инчунин барои хифзи озмоишгоҳҳои маводи муҳаддир, ки героинро аз афюни хом истехсол мекарданд, маблағ мегирифтанд;

5) Сарчашмаи муҳимтарини даромад барои толибон аз маводи муҳаддир пардохтҳои мунтазами ташкилотҳои калони муомилоти ғайриқонунии маводи муҳаддир буд. Ин пардохтҳо мустақиман ба «Шуро-и-Кветта» ворид мешуданд, ки дар он роҳбарони толибон, ки дар шаҳр ё дар наздикии шаҳри Кветтаи Покистон, маркази маъмурии вилояти Балучистон, зиндагӣ мекарданд, шомил буданд.

Аз гуфтаҳои боло маълум аст, ки тичорати маводи муҳаддир барои толибон сарчашмаи муҳими маблағгузориҳои онҳо буд. Дар айни замон, хусусияти муҳими он қобилияти ба даст овардани даромад дар муддати хеле кӯтоҳ буд, ки ба толибон дар аввали солҳои 2000-ум имкон дод, даъвоҳои худро дар бораи таъсир дар Афғонистон баён кунанд.

Қобили зикр аст, ки кишварҳои ҳамсояи Афғонистон низ дар зиёд шудани даромади толибон аз тичорати маводи муҳаддир нақши назаррас доштанд. Пеш аз ҳама, ҳатсайрҳои асосии интиколи маводи муҳаддири Афғонистон тавассути қаламрави онҳо мегузаштанд. Ҳамзамон, тавассути ҳамин кишварҳо интиколи ғайриқонунии маблағ тавассути системаи ҳавола (системаи ғайрирасмии интиколи маблағҳо ва арзишҳо дар асоси мубодилаи талабот ва уҳдадорӣ байни брокерҳо) анҷом дода мешуд.

Мувофиқи маълумоти Институти EastWest, Покистон, Эрон, Арабистони Саудӣ ва Амороти Муттаҳидаи Араб (АМА) ба марказҳои асосии муомилот барои «ҷараёнҳои молиявии марбут ба истехсол ва гардиши ғайриқонунии афюнҳои Афғонистон» таъдил ёфтанд. Дар ҳамин кишварҳо раванди расмигардонии пул низ ба амал меомад. Баъдан, аз ин ҷо пул ба қочқончиёни маводи муҳаддир ба Афғонистон дубора баргардонида мешуд.

Наздиқ ба соли 2014, диверсификатсияи сарчашмаҳои маблағгузориҳои толибон ба таври

возех пайгири карда шуд. Маълум буд, ки дар таъмини молиявии фаъолияти худ онҳо кӯшиш мекарданд, ки на ба як манбаи даромад таъян кунанд, балки тавонанд захираҳои молиявиро аз сарчашмаҳои гуногун ба даст оранд. Онҳо шароит фароҳам оварданд, ки дар он аз як намуди даромад маҳрум шуда, ба намуди дигар таъян кардан мумкин буд. Вазъияте, ки толибон метавонистанд қомилан бидуни маблағ бошанд, ба ин васила ба ҳадди ақали эҳтимолият хоҳиш ёфт.

Дар солҳои 2000-ум Толибон аз рӯи хусусияти амалхояшон бештар ба мафия шабоҳат доштанд (масалан, тамаъҷӯӣ аз тичорат ба яке аз сарчашмаҳои даромади ҳаракат табдил ёфт). Дар ин давра толибон мисли солҳои 1990-ум ба таври возех ташкил нашуда буданд. Метавон гуфт, ки онҳо дар муқоиса ба ташкилоти ягонаи мутамарказ, бештар ба ҷамъомади гурӯҳҳои алоҳидаи «ғоратгар» шабоҳат доштанд ва ҳар яке аз ин гурӯҳҳо бо дараҷаҳои гуногуни мустақилият дар Афғонистон фаъолият мекарданд ва дар Покистон ақибгоҳ доштанд.

Тибқи маълумоти як қатор муҳаққиқони ғарбӣ, ба ғайр аз ҷамъовариҳои андоз аз афюн аз деҳқонон ва тичорати маводи муҳаддир, толибон инчунин аз соҳибони тичорати хурди маҳаллӣ 10% «андоз» (ушр) ҷамъоварӣ мекарданд.

Як қатор фаъолиятҳои ғайриқонунии ҳамчун сарчашмаи маблағгузорӣ барои толибон амал мекарданд. Тибқи иттилои манбаъҳо (масалан, FATF, Гурӯҳи таҳияи чораҳои молиявӣ барои мубориза бо расмигардонии (шустушӯи) пул), ҳар як намуди даромад дар бучети толибон барои таъмини вазифаҳои мушаххас хидмат мекард. Ҳамин тавр, даромадхое, ки аз андозбандии иқтисоди маҳаллӣ ба даст меомаданд, барои гузаронидани амалиётҳои маҳаллӣ хизмат мекарданд ва танҳо дар баъзе ҳолатҳо ба роҳбарияти олии ҳаракат равона мегардиданд. Қисми даромади аз тичорати маводи муҳаддир ба даст омада, инчунин ҳиссаи маблағи аз ғайри қудратҳои ҷаҳонӣ аз ширкатҳои соҳтмонӣ ва нақлиётӣ, операторони алоқаи мобилӣ, ширкатҳои истихроҷи маъдан ва лоиҳаҳои кумак ва рушд ба комиссияи молиявии Толибон ворид мешуданд (Харакати Толибон аллақай соҳтмони возеҳе дошт, ки дар солҳои 2010-ум «вазиратҳо» - и гуногунро дар бар мегирифт). Комиссияи молия зерин назорати роҳбарияти олии ҳаракат қарор дошт. Намудҳои гуногуни хайрияҳо, асосан аз кишварҳои арабӣ, бевосита ба роҳбарияти олии толибон дода шуданд. Тибқи маълумоти СММ, миёнаи солҳои 2011 ва 2012 бучети толибон 400 миллион доллари ИМА-ро ташкил медод, ки сеяки он аз ҳисоби тичорати маводи муҳаддир ба даст омадааст. Албатта, ҳиссаи назаррасро дар бучети толибон манбаъҳои дохилии маблағгузорӣ ташкил медод. Ба ғайр аз тичорати маводи муҳаддир, ба онҳо андозҳои гуногуни ғайриқонунии деҳқонон ва тичорат, бонҳои нақлиётӣ, рақет ва ҳама намудҳои тамаъҷӯӣ дохил мешуданд.

Дар давраи пас аз соли 2015, коркарди афюни хом ба маҳсулоти тайёр тахти назорати пурраи толибон гузашт. Акнун даромади толибон аз маводи муҳаддир аз андозхое, ки онҳо барои афюн аз деҳқонон ҷамъоварӣ мекарданд, аз лабораторияҳое, ки героин истехсол мекарданд ва аз андозхое, ки тоҷирон барои интиқоли маводи муҳаддир аз кишвар пардохт менамуданд, иборат буд. Ҳамин тариқ, пас аз соли 2015 толибон тавонистанд тамоми соҳаҳои тичорати маводи муҳаддирро дар Афғонистон зерин назорат қарор диҳанд.

Толибон инчунин диверсификатсияи манбаъҳои даромади худро идома доданд. Ҳамин тавр, аз ронандагон барои истифодаи шохрохҳо дар минтақаҳои тахти назорати толибон боҷи нақлиётӣ ситонида мешуд. Онҳо инчунин аз аҳоли ситонидани «ушр» ва «закот»-ро идома доданд. Чунин андозситонӣ то 160 миллион доллари ИМА дар як сол даромад овард.

Зикр кардан муҳим аст, ки арзёбии Раёсати СММ оид ба маводи муҳаддир ва ҷинойткорӣ дар бораи даромади толибон асосан даромад аз афюни хом ва андозхоро дар бар мегирифт. Ҳисоботи дигар ташкилотҳои байналмилалӣ (масалан, RAND corporation) аллакай даромадро дар маҷмӯъ аз тамоми саноати маводи муҳаддир баррасӣ карданд. Интиқоли афюни хоми коркардшуда ба ҳероин ба бозорҳои нисбӣ ва инчунин раванди баъд аз шустушӯи пул даромади бештар меоварданд.

Истехсол ва қочоқи маводи муҳаддир тамоми солҳои қаблӣ барои толибон манбаи ҳеле сердаромад боқӣ монд. Бо фароҳағрдонии қаламрави тахти назорати толибон дар солҳои охир, сатҳи даромади онҳо аз савдои маводи муҳаддир ва инчунин ҷамъовариҳои боҷҳои нақлиётӣ низ афзоиш ёфт. Гайр аз ин, онҳо қариб дар ҳама соҳаҳои минтақаҳои тахти назорати худ фаъолона андоз меситонданд.

Миёнаи солҳои 2015 ва 2021 толибон манбаъҳои маблағгузориҳои худро тавсеа доданд. Бо васеъшавии қаламрави тахти назорати ҳаракат, минтақаи тамаъҷӯӣ аз тичорати қонунӣ низ васеъ гардид. Бисёре аз ширкатҳои истихроҷи маъдан, ҳам қорхонаҳои хурд ва ҳам ширкатҳои бузург, маҷбур шуданд, ки ба толибон маблағ пардохт кунанд, то тавонанд тичорати худро идома диҳанд.

Гайр аз ин, толибон аз донорҳои ҳусусӣ дар саросари ҷаҳон гирифтани ҳайрияҳои пинҳонии молиявиро идома доданд. Қисми зиёди ин ҳайрияҳо аз созмонҳои ҳайрия ва фондиҳои ҳусусии воқеъ дар кишварҳои Ҳалиҷи Форс – аз минтақае буданд, ки толибон

дар солҳои 90-ум робитаҳои зич доштанд.

Ин хайрияҳо метавонистанд дар як сол аз 150 то 200 миллион долларро ташкил диҳанд. Тибқи иттилои ҳукумати ИМА, ин созмонҳои хайрия ба рӯйхати гурӯҳҳои маблағгузориҳои терроризм шомиланд. Дар байни онҳо бунёдҳои Арабистони Саудӣ ва АМА чойи махсусро ишғол мекунанд. Онҳо ҳаҷми бештари хайрияҳоро ба толибон ташкил медиҳанд.

Дар байни бунёдҳои Арабистони Саудӣ инҳоро бояд қайд кард: Al-Haramain foundation («Ал-Харамайн», созмони мамнӯъ дар Россия). Al-Haramain Islamic foundation дар Индонезия ва Сомалӣ низ намояндагӣҳои худро дорад. Ин бунёд ва созмонҳои вобаста ба он қаблан дар Босния фаъолият мекарданд. Соли 2015 онҳо аллакай дар Покистон ва Афғонистон фаъол шуданд. Тибқи иттилои СММ, аввалҳои соли 2022 фаъолияти ин бунёд дар Нигерия ва қӯли Чад мушоҳида гардид. Ташкилоти болозикр дар солҳои охир ба сифати маблағгузори ҳаракати Толибон низ зикр мешавад. Хайрияҳо ба толибон аз Покистон низ ворид мешуданд.

Таъсиси назорат аз болои қисми зиёди қаламрав барои толибон имкониятҳои нави даромад фароҳам овард. Яке аз онҳо - даромад аз кӯрукшиканин (шиқори ғайриқонунии) дугдоғ (мурғи қалони даштии гардандароз, паррандаи қалон ва нодире, ки ба Қитоби сурх дохил қарда шуда, дар шикори варзишӣ қадр қарда мешавад) барои шайхҳои саудӣ ва аморат буд. Солҳои охир толибон тавонистанд манбаъҳои маблағгузориҳои худро ба таври муассир диверсификатсия кунанд ва фаъолияти мусаллаҳонаи худро бо маблағгузориҳои устувор таъмин намоянд. Дар натиҷа, онҳо аз як ё ду сарчашмаи маблағгузорӣ вобаста набуданд.

Дар бораи ҳаҷми даромадҳои толибон то давраи дубора ба қудрат расидан, маълумоти зиёде дар сарчашмаҳои озод мавҷуданд. Ба ҳисоби миёна, бо назардошти ҳамаи манбаъҳои маблағгузорӣ, даромади онҳо дар солҳои охир аз 300 миллион то ба 1,6 миллиард доллар дар як сол мерасад. Манбаъҳо инчунин қайд мекунанд, ки дар соли 2020 толибон тавонистанд аз тичорати маводи муҳаддир тақрибан 460 миллион доллар ба даст оранд, ки на танҳо андозҳои қамъоваришуда, балки равандҳои минбаъдаи истеҳсол, фурӯши ғайриқонунии маводи муҳаддир ва расмиқунонӣ (шустушӯи) пулҳои бо ин роҳ ба даст овардашударо дар бар мегирифт.

Тавре қаблан зикр гардид, ба афзоиши даромад васеъшавии қаламрави тахти назорати толибон, бахусус таъсиси назорат аз болои минтақасе, ки дар Афғонистон истеҳсоли

зиёди маводи муҳаддир мутамарказ шудааст (масалан: вилояти Хилманд, ки тақияҳои толибон ҳисобида мешавад) мусоидат намуд.

Тибқи маълумоти як қатор марказҳои таҳлилии байналмилалӣ, солҳои 2019-2020 бучети толибон тақрибан 1,6 миллиард долларро ташкил дод, ки он фарогири даромад на танҳо аз истеҳсоли маводи муҳаддир, балки аз сарчашмаҳои қаблан зикршуда низ мебошад.

Харакати Толибон ҳамеша бо он фарқ мекард, ки амнияти молиявии ҳудро ҷиҳати мубориза барои қудрат хуб ташаккул додааст. Ҳамзамон, рушди иқтисодиёти давлат ва сиёсати иқтисодӣ ҳам дар солҳои 1990 ва ҳам пас аз 15 августи соли 2021 нуқтаи заъфи онҳо ба ҳисоб мерафт.

Тавре аз гуфтаҳои боло бармеояд, тамоми сарчашмаҳои маблағгузориҳои Толибонро дар давоми бист сол метавон ба дохилӣ ва хориҷӣ тақсим кард. Сарчашмаҳои дохилии даромад, пеш аз ҳама, даромадҳои гуногуни андоз (аз ҷумла онҳое, ки ғайриқонунӣ ҷамъоварӣ карда мешаванд), даромад аз тичорати маводи муҳаддир, ҳама намудҳои тамаъҷӯиро дар бар мегиранд. Ба манбаъҳои берунаи маблағгузорӣ воридоти гуногуни пулӣ, аз ҷумла хайрияҳо аз бунёдҳои хориҷӣ дохил мешаванд.

Агар мо манбаъҳои маблағгузориро аз рӯи аҳамият арзёбӣ кунем, пас бешубҳа, яке аз захираҳои муҳим барои толибон тичорати маводи муҳаддир мебошад. Махз хангоми бори аввал дар сари қудрат будани ҳаракат дар солҳои 1990-ум дар Афғонистон тичорати маводи муҳаддир ба таври қатъӣ ба саноати пурраи ғайриқонунӣ ба роҳ монда шуд.

Чоп шудааст: 13.01.2023 21:50

Муаллиф: Олга МИТРОФАНЕНКОВА